

Teresa Pàmies, cent anys de la capitana roja

Es compleix un segle del naixement de l'activista política, periodista i escriptora, una de les grans cronistes de la Catalunya del segle XX

Laia Soldevila

Consciència política, llegat familiar

“L’home és fruit de les circumstàncies. I una literatura, també.”
(Tomàs Pàmies, pare de Teresa Pàmies)

La frase defineix molt bé la vida i l’obra de Teresa Pàmies. Les circumstàncies van fer que naixés al si d’una casa de pagès, pobra, però polititzada. El seu pare era un dels dirigents del Bloc Obrer i Camperol (BOC) i fou la porta a conèixer les idees comunistes que l’acompanyarien tota la vida. Amb 11 anys, va haver de deixar l’escola per treballar; però, per via paterna, va rebre una forta formació prosoviètica amb la lectura dels seus autors principals. Pràcticament a la mateixa edat, ja repartia el diari del partit, *La Batalla*. **Als 16 ja havia fet un míting al costat de Lluís Companys i Frederica Montseny a la plaça Monumental de Barcelona.** Així descrivia ella mateixa aquells moments d’efervescència política: “Mirava les fotos d’aquell rostre fresc, agressiu, d’ulls flamejants com els de tot jove que creu, rabiosament, en allò que diu, encara que digui rucades, encara que prediqui utopies, les belles utopies sense les quals l’home no ho fóra”. Als 18 va afiliar-se a les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC), on, poc després, va ajudar a fundar l’Aliança Nacional de la Dona Jove.

L’esclat de la guerra no la va aturar. Pàmies va continuar participant en mítings, donant suport al front i viatjant per buscar aliats internacionals a favor de la República. El feixisme, però, sembla no tenir aturador i la derrota republicana arriba a l’abril del 1939. **Amb menys de 20 anys, Pàmies ha d’emigrar junt amb el pare,** deixant enrere els germans i la mare a Balaguer. A ella, no la tornaria a veure mai més. “Emprenquem la marxa cap a França, a peu, sense conèixer cap camí ni comptar amb ningú que ens guiés. Amb tot, creuàrem la frontera després de deu dies de fer i refer camí”, recordava al seu llibre *Quan érem capitans*. Aquest llarg viatge, que va durar més de 30 anys, tenyiria tota la seva literatura posterior, com bé va descriure el seu pare amb aquella frase.

Retrat de Teresa Pàmies realitzat a Mèxic el 1944. Procedència: Sergi Pàmies (arxiu familiar)

El llarg exili, la necessitat de les paraules

“Va ser una guerra terrible, però llavors no ho sabíem. Ens va forjar i la forgem. Trigaríem molt a desxifrar el seu significat, en saber el que va poder haver-nos donat i el que ens va treure, el que ens va donar i el que li vam donar.”

(Teresa Pàmies)

El primer destí de l'exili dels Pàmies va ser el camp de concentració Magnac-Laval. El confinament al camp i les dures condicions de vida dels refugiats espanyols van quedar retratats al seu llibre *Quan érem refugiats*. Del camp, en sortirà una nit gràcies al suport del Partit Comunista Francès. El seu compromís polític continua robust davant l'adveniment del feixisme. Però, amb l'avanç de les tropes de Hitler, **França deixa de ser un lloc segur per a ella** i, com altres exiliats catalans i espanyols, el *desterrament* la porta a terres llatinoamericanes. Va passar per la República Dominicana, Cuba i finalment va establir-se a Mèxic, país que la va acollir durant vuit anys. Allà, Teresa Pàmies ingressa a la Universitat Femenina i estudia periodisme. Mèxic, però, continua sent massa lluny dels “seus” i del seu país.

Quan s'acaba la Segona Guerra Mundial, decideix tornar a Europa i el primer peu el posa en un país comunista i fa una primera estada a la Iugoslàvia de Tito –a Belgrad. Després s'estableix a Praga, on també hi viu el seu pare i on forma una família amb Gregorio López Raimundo, el secretari general del seu partit, el PSUC. **A Praga fa de redactora i locutora de les emissions en castellà i en català de la ràdio de la ciutat.** La ciutat, però, encara quedava massa lluny, i, com que López Raimundo vivia en la clandestinitat, la família decideix instal·lar-se a París. Seria l'últim destí de Pàmies abans del retorn a Catalunya, però la història encara li guardava la possibilitat d'assistir al

bulliciós Maig del 68. D'aquells mesos, en sortiria l'obra *Si vas a París, papà*. Al llibre, Pàmies conta aquesta anècdota: "El meu fill Tonet m'ha preguntat, en sentir-me discutir i criticar rabiosament els estudiants de Nanterre: 'Digues, mamà: tu la vols o no la vols, la revolució'".

Teresa Pàmies amb els seus dos fills petits, Antonio i Sergi, a l'URSS, l'any 1965 / SERGI PÀMIES (ARXIU FAMILIAR) - ANY TERESA PÀMIES

El comunisme i el feminisme com a manera de viure

"Tot ho polititzes. De tot en fas política. És una deformació, naturalment. Inclús un parell d'hores d'espera a la 'Tour Aurore' esdevindran, per a tu, dues hores de 'curset' polític. No tens remei."
(*'Va ploure tot el dia', Teresa Pàmies*)

Durant aquests llargs anys d'exili, Teresa Pàmies "sempre va haver de treballar, també en tasques ben humils, per guanyar-se la vida, però no va deixar mai d'estudiar ni de practicar el periodisme militant", explica la comissària de l'Any Teresa Pàmies, Montse Barderi. Fer periodisme militant, però, no volia dir abstenir-se de la crítica cap al comunisme que tant havia defensat. Pàmies es va posicionar en contra de la invasió soviètica de Txecoslovàquia i, com molts comunistes, va descobrir la gran purga estalinista després de molts anys de culte a la seva persona. "**Amb els anys va rebutjar el 'comunisme real' i optava pel comunisme amb 'rostre humà'**". Això no la féu apartar-se dels seus ideals perquè tampoc considerava que el capitalisme, cobdiciós i letal, fos una alternativa humanament possible", diu Barderi.

El desengany del comunisme ortodox la va portar, al llarg del temps a aprofundir en les teories feministes i les seves autores. Una prova del seu interès són llibres com la biografia de *La Pasionaria, Una espanyola llamada Dolores Ibárruri*, per donar a conèixer la líder comunista, l'obra *Mascles no masclistes* o la crònica de les intenses sessions de debats i ponències de les Primeres

Jornades Catalanes de la Dona del 1976 a *Maig de les dones. Crònica d'unes jornades*. La crítica de gènere que feia al comunisme l'escrivia ella mateixa així en una carta a la seva néta: "Tu saps, estimada néta, que **la teva àvia és una feminista de pedra picada**. No ho ha estat sempre, amb tot, perquè el comunisme no es va refiar mai d'un moviment que es considerava disgregador de la classe obrera -ells per un costat, elles per l'altre- amb l'argument que la classe obrera, en lluitar per la seva emancipació, emancipava la dona. , hagueren d'admetre que la discriminació de la dona no era de classe sinó de gènere".

Teresa Pàmies fotografiada a l'estudi de casa seva l'any 1979. / SERGI PÀMIES (ARXIU FAMILIAR) - ANY TERESA PÀMIES

Fi de l'exili, inici de la literatura

"Tenia cinquanta anys, però era al meu país. Podrien empiar-me cada dia; podrien cridar-me cada dia a explicar el que vaig fer tal any i el que vaig fer l'altre. Però no deixaria mai més la meva terra.

No me'n foragitarien mai més, ni amb bons modals ni amb dolents. Havia fet l'experiència i sabia que viure a gust només em fóra possible a la meva terra."

(*Va ploure tot el dia*, Teresa Pàmies)

Teresa Pàmies va tornar a casa 32 anys després d'haver-ne marxat. "En contra dels francesos, del partit i del marit", com [recordava](#) el seu fill, l'escriptor Sergi Pàmies. "50 anys no és una xifra qualsevol, és l'edat que tenia el seu pare quan va haver d'exiliar-se. Ell va envellir i morir lluny. Ella no arribava a 20 anys quan van perdre la guerra i ara creu que és l'última oportunitat, o torna ara o

sap que no tornarà: els seus fills ja seran massa francesos per reconèixer una casa que no sigui la de fora”, contextualitza Montse Barderi. Ha estat esperant aquest moment tota la vida i, per a l’ocasió, recupera la biografia que el seu pare li enviava per fascicles quan ella era a França explicant-li la seva vida. Després de mort, la seva filla va decidir respondre-li els enviaments, i el diàleg que teixeixen a *Testament a Praga* és punyent i ens dóna un testimoni colpidor d’uns temps crucials. El llibre el va enviar per correu postal i va merèixer el premi Josep Pla del 1970. Fou l’empena necessària per fer acabar el periple de l’exili.

Aterrada a Barcelona l’any 1971, Pàmies té més feina que mai. La seva porta literària s’acabava d’obrir i **té moltes coses a explicar: la guerra, l’exili, els personatges de l’exili, el retorn.** Durant més de tres dècades no deixa de publicar llibres. Així [ho descriu](#) el seu fill, Tomàs Pàmies: “Els seus nivells de productivitat, més japonesos que soviètics, la mantenien sempre alerta i ocupada”. Escriu per a mitjans com *Presència* i el diari *Avui*, col·labora a Catalunya Ràdio i les seves obres van veient la llum. De la bibliogràfica *Gent del meu exili* (1975) a la novel·lada *Dona de pres* (1975). Des del text de denúncia contra el capitalisme de *Matins a l’Aran* (1982) fins a les caminades per Andalusia a *Busqueu-me a Granada* (1984). De l’homenatge a la mare a *Memòria dels morts* (1981) fins a l’aclucada d’ull a una de les seves grans passions, els boleros, a *Coses de la vida a ritme de bolero* (1993). Els ideals de quan se’n va anar continuaven pràcticament intactes perquè, com recordava el seu fill Sergi, en alguna ocasió havia dit: “Nosaltres vam poder mantenir les arrels amb la terra perquè vam poder seguir mantenint les arrels amb les nostres conviccions”.

Aviat va aconseguir viure de la seva producció literària, juntament amb diferents tasques editorials, la traducció i el periodisme. “Sense deixar mai la militància, va participar activament en el moviment feminista des de la seva condició d’escriptora i conferenciant”, explica Barderi. I els premis li van reconèixer tots aquests mèrits: L’any 1984 **va ser guardonada amb la Creu de Sant Jordi i, el 2001, amb el Premi d’Honor de les Lletres Catalanes** (va ser la segona dona a obtenir-lo després de Mercè Rodoreda) i el premi de periodisme *Avui*. Pàmies no es va retirar de la vida literària fins cinc anys abans de la seva mort, quan surt publicat *Radio Pirenaica* (2007), una crònica de les seves col·laboracions en aquesta mítica ràdio antifranquista. Pàmies, però, va deixar encara més escrits que potser alguna editorial farà reviure.

Un llegat que vol expandir-se

” sempre deia el que pensava, sense importar-li qui tingués davant. Amb la seva enteresa i lleialtat es va guanyar el respecte de tothom: personatges rics i pobres, famosos i anònims, de dretes i d’esquerres, religiosos i ateus. Sobretot, es guanyava el respecte dels joves.”
(‘Gent del meu exili’, Tomàs Pàmies)

Llegir Teresa Pàmies avui podria semblar la lectura d’uns llibres d’una època, memòria viva d’un temps. Però la relectura ara de la seva producció literària de seguida ens torna a interpel·lar. Així ho explica la comissària de l’Any Pàmies: **“No es limita a explicar-nos el passat; es dirigeix a les arrels del nostre present**, als ideals tan necessaris per viure, als fracassos i la necessitat de seguir creient en l’ésser humà. Els seus textos parlen també d’un capitalisme que cal combatre i que avui té dimensions encara més monstruoses. Pàmies parla de tantes coses que només hem d’aixecar la vista dels seus llibres per poder-les veure, just l’instant després que ens ajudi a pensar-les”.

Potser les obres de Pàmies ens interpel·len encara perquè les va pensar per aportar el valor històric al nostre present que ella també va buscar en el seu moment. Va escriure sempre pensant en el gran públic. Va defugir l’elitisme de les minories, contra el classisme intel·lectual o l’esnobisme. Per què? **“Ella volia que les classes populars que habitualment no llegien ho fessin en català.** Parlava de novel·les populars, fulletonesques; però, tot i que les seves obres són accessibles, escrites en un

estil directe i amb ritme, no estan exemptes de qualitat literària”, assegura Montse Barderi. I és que la bona literatura també pot estar a l’abast de tothom, sobretot de la gent pobra, d’origen pagès i autodidacta com havia sigut ella mateixa.